

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN GELECEĞİ TÜRKİYE DENEYİMİ*

Tuna YILDIZ**

Halk Bilimi disiplininin son yıllarda geçirdiği önemli aşamalardan biri UNESCO'nun 17 Ekim 2003 tarihli 32. Genel Konferansı'nda kabul edilen Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'dir. Maddi miras alanında uzun bir geçmişe ve belleğe sahip olan UNESCO'nun somut olmayan kültürel miras alanında oluşturduğu bu yeni bellek son on yılda; koruma, uluslararası sözleşmeler, sürdürülebilirlik, kültürel mirasın yeniden yaratımı, somut olmayan kültürel miras müzeciliği gibi pek çok tartışma alanını disiplinin içine katmıştır. 2006 yılında Sözleşme'ye taraf olan Türkiye geride bırakılan yıllarda açılan bu yeni tartışma alanlarını hem akademik hem de uygulama anlamında temsil eden aktif bir ülke konumuna gelmiştir. Türkiye'nin somut olmayan kültürel miras alanında geçirdiği bu aktif deneyimi özetleyen *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Geleceği Türkiye Deneyimi* isimli kitap 2013 yılında Türkçe ve İngilizce olarak basılmıştır.

Somut olmayan kültürel miras alanında Türkiye'de uzun yıllardır çalışmakta olan uzmanların yazdığı on üç makaleden oluşan kitap, M. Öcal Oğuz'un "Alan Araştırması ve Uluslararası İşbirliği Projeleri" başlıklı yazısıyla başlamaktadır. Oğuz, uluslararası işbirliğinin toplumlar arasındaki önyargıları ortadan kaldırmadaki önemini vurgulayarak UNESCO Türkiye Millî Komisyonu desteğiyle gerçekleştirilen uluslararası projelerden bahsetmektedir. 2009 yılında gerçekleştirilen Türkiye ve Makedonya Ortak Mutfak Kültürü Projesi, Türkiye ve Bulgaristan Sınırındaki Halkların Müzik

Kültürü Projesi (2011), Türkiye ve Romanya Geleneksel Ortak Mutfak Kültürü Projesi (2012), **Türkiye ve Kazakistan Müzik Projesi** ve 2013 yılında Türkiye ile Azerbaycan El Sanatlarında Kadının Yeri Projesi'nin ayrıntılarına yer verilen yazıda, uluslararası projeler sayesinde ülkeler arasındaki dostluk, barış ve ortak iş yapma kültürünün güçlendirildiğine dikkat çekilmektedir.

Kitapta yer alan ikinci makale "TÜRKSOY Üyesi Ülkeler Somut Olmayan Kültürel Miras Seminerleri" başlıklı yazıdır. Metin Ekici tarafından kaleme alınan yazıda, SOKÜM Sözleşmesi'nin Türkiye'deki süreçleri ve TÜRKSOY'un kuruluşu hakkında bilgiler verilmiştir. TÜRKSOY'a üye ülkelerin millî komisyonları ve UNESCO Türkiye Millî Komisyonu desteğiyle oluşturulan bölgesel seminerler sayesinde TÜRKSOY üyesi ülkeler arasında somut olmayan kültürel miras konusunda duyarlılık oluşturulmaya ve ortak kültürel mirasa görünürlük kazandırılmaya çalışıldığına değinilmiştir. Seminerler sonucunda TÜRKSOY bünyesinde bir somut olmayan kültürel miras birimi ve TÜRKSOY üyesi ülkelerin ortak somut olmayan kültürel miras envanterinin oluşturulduğu bilgisine yer verilmiştir.

"Kültürlerarası Yakınlaşma İçin Çok Uluslu Dosyalar: Nevruz, Hıdırellez, Nasrettin Hoca" başlıklı Metin Ekici'nin diğer yazısı, Türkiye'nin çok uluslu dosya hazırlama çalışmalarına odaklanmaktadır. Pek çok ülkede bahar bayramı olarak kutlanan ve çok uluslu dosya olarak Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi'nde yer alan Nevruz, mevsimsel dönüşümü simgeleyen ve henüz temsili

* Oğuz, M. Öcal; Ölçer Özünel, Evrim; Gürçayır Teke, Selcan, ed., Ankara: Grafiker Yayınları, 2013, ISBN: 978-605-62155-5-1, 244 sayfa.

** Gazi Üniversitesi, Türk Halk Bilimi Bölümü Doktora Öğrencisi, Ankara/Türkiye, tunayildiz84@gmail.com

listeye çok uluslu dosya konumunda aday olan Hıdırellez/Saint George ve yine pek çok coğrafyada ortak bir fıkra tipi olarak görülen Nasreddin Hoca fıkra anlatı geleneğinin çok uluslu adaylık dosyasının hazırlanma süreçlerinin ele alındığı yazıda, çok uluslu dosya hazırlamak konusunda belirli bir deneyime ulaşan Türkiye'nin bilgi ve deneyimini paylaşmaya hazır olduğu, çok uluslu dosyaların insanlık için ortak geçmişi ve geleceği temsil ettiği vurgulanmaktadır.

Ali Yakıcı'nın "Bilimsel Kuruluşlar-da Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasına Yönelik Çalışmalar" başlıklı yazısı, üniversiteler bünyesindeki araştırma merkezleri, enstitüler ve bölümlerin gerçekleştirdiği SOKÜM etkinliklerinden bahsetmektedir. Yazıda "somut olmayan kültürel miras" ifadesi ile antropoloji, halk bilimi gibi disiplinler ve halk kültürü, sözlü kültür, geleneksel kültür gibi alanların hepsini birden kapsayan uluslararası bir terimin ortaya çıktığı söylenmektedir. Yazının ilerleyen bölümlerinde Gazi Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Nevşehir Üniversitesi, Kars Kafkas Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi bünyesinde yapılan etkinlikler ve projeler detaylı bir biçimde anlatılmıştır ve üniversitelerin kültürel mirasın korunmasında sürdürülebilirlik anlamında önemli bir role sahip olduğu vurgulanmıştır.

Selcan Gürçayır Teke'nin kaleme aldığı "Sivil Toplum Kuruluşları ve Somut Olmayan Kültürel Miras: Katılım, Akreditasyon ve Eksiklikler" başlıklı yazıda, sivil toplum kuruluşlarının hem temsili hem de acil korunması gereken SOKÜM listelerine bir mirasın önerilmesi sürecindeki önemli rolleri ele alınmaktadır. Yazıda, SOKÜM'ün Korunması Sözleşmesi'nde STK'ların hangi başlıklar altında geçtiği de anlatılmaktadır. Yazının ilerleyen bölümlerinde, Sözleşme'ye akredite olmuş Türkiye kaynaklı sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve Türkiye'de kültürel miras konusunda

faaliyet gösteren diğer sivil toplum kuruluşlarına odaklanılmaktadır.

"SOKÜM ve Örgün Eğitim: Halk Kültürü Dersi Deneyimi" başlıklı makale M. Muhtar Kutlu tarafından yazılmıştır. Yazıda Sözleşme'de eğitim konusunun ne şekilde yer aldığı ve önemi anlatılmıştır. Yazıda, Türkiye'de önemli bir ilk olan halk kültürü dersinin hazırlık aşamaları, içeriği ve kapsamı, ders aracılığıyla yapılmak istenenler, eğitimin somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasındaki önemi gibi konular üzerine yoğunlaşmaktadır. Yazının devamında, dersin uygulamaya konulmasının üzerinden yaklaşık sekiz yıllık bir zaman geçmesine rağmen dersin istenilen sonuçların elde edilemediği anlatılmaktadır. Sonuçların daha verimli olabilmesi için dersin seçmeliden zorunlu ders statüsüne geçmesinin gerekli olduğu vurgulanmaktadır.

Nebi Özdemir, "Somut Olmayan Kültürel Miras, Medya ve Yeni Teknolojiler" başlıklı yazısında kültür endüstrisi, medya, küreselleşme gibi anahtar kavramlar etrafında sinema, televizyon, radyo ve müzik gibi farklı alanlar ile halk kültürünün ilişkisini anlatmıştır. Özdemir, Sözleşme ve kültür ekonomisi, medya gibi alanların etkileşimi anlatılırken, kültürel mirasın korunmasında en önemli aracın medya olduğunu belirtmektedir. Yazıda, yeni nesle kültürel mirasın aktarımında teknolojiden faydalanılması ve kültürel mirasın dijitalleştirilmesi gerektiği de belirtilmiştir.

Evrım Ölçer Özünel, "Camekândan Canlı Performansa Somut Olmayan Kültürel Miras ve Müzeler" başlıklı yazısında Türkiye'deki müzelerin faaliyetlerini tartışmaktadır. Makalede öncelikle ICOM'un değişen müze tanımına vurgu yapılmaktadır. Bu tanıma göre ICOM "somut ve somut olmayan" ifadesini aynı tanım içinde kullandığı görülmektedir. Türkiye'de de bu tanıma paralel bir biçimde değişen ve gelişen kültürel miras müzelerinin gerçekleştirdiği uygulama örneklerine ve müzecilik çalışmalarının

son on yılda kazandığı ivmeye yazıda değinilmektedir.

Sözleşme’de “gelecek kuşak” olarak tanımlanan gençler ile somut olmayan kültürel miras ilişkisi Selcan Gürçayır Teke’nin “UNESCO, Gençlik ve Somut Olmayan Kültürel Miras” başlıklı yazısında tartışılmaktadır. UNESCO’nun gençleri mirasın aktarımında kilit öneme sahip bireyler olarak gördüğünü belirten Gürçayır, bu amaca yönelik olarak UNESCO tarafından gençlik ve somut olmayan kültürel miras başlıklı seminerler ve forumların düzenlendiğinden bahsetmektedir. Bu forumların ayrıntılarına da yer verilen yazıda, Türkiye’de gençlerin somut olmayan kültürel miras konusundaki farkındalıkları, gençlik merkezli yürütülen somut olmayan kültürel miras projeleri de anlatılmıştır.

Sözleşme’nin halk bilimi disiplinine hediye ettiği yeni alanlardan biri olan sürdürülebilir kalkınma, Evrim Ölçer Özünel’in “Somut Olmayan Kültürel Miras İçin Yenilikçi Bir Bağlam: Sürdürülebilir Kalkınma” başlıklı yazısında tartışılmaktadır. Makalede, çevresel, sosyal ve ekonomik boyutlarıyla birlikte bütünsel bir biçimde ele alınan sürdürülebilir kalkınma kavramının önemi vurgulanırken çeşitli örnekler üzerinden tek boyutlu geleneksel koruma ile çok yönlü koruma arasındaki fark kalkınmaya sundukları destek bağlamında öne çıkarılmaktadır. Makalede ayrıca Türkiye’de gerçekleştirilen projelerde sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gözetilmesi gibi konular örneklerle ayrıntılandırılmıştır.

Pınar Kasapoğlu Akyol, “Türkiye’nin Yaşayan İnsan Hazine Programı” başlıklı yazısında Yaşayan İnsan Hazine sistemi irdelemektedir. Kore, Japonya gibi ülkelerin benzer sistemlerinden de bahseden yazıda, Türkiye’nin Yaşayan İnsan Hazine sistemi geçmişi, seçim kriterleri, seçim komisyonu, yaşayan insan hazinelerinden beklenenler, yaşayan insan hazinesi olarak ilan edilenler ve kamuoyunda çıkan haberler yazıda yer almaktadır.

Dilek Türkyılmaz’ın “Kültürün Korumacı Kadınları ve Somut Olmayan Kültürel Miras” başlıklı yazısında kadınların somut olmayan kültürel mirasın korunması ve aktarımındaki rolü incelenmektedir. Çağımızda değişen anne kavramı ve kültürel mirasın doğal ortamında anneden çocuğa aktarımının sekteye uğraması, babaanne ve anneanneden oluşan geniş aileden çekirdek aileye dönüşmesinin kültürel miras aktarımında çeşitli sorunlara yol açması yazıda konu edilmiştir. Türkiye’de somut olmayan kültürel mirasın aktarılması konusunda kadınlardan beklenenler, kadın merkezli somut olmayan kültürel miras faaliyetlerine yazıda örneklerle birlikte yer verilmektedir.

Somut olmayan kültürel mirasın korunması sürecinde önemli unsurlardan biri de yerel yönetimlerin bu konudaki farkındalığı ve katılımıdır. Türkiye deneyiminde «Somut Olmayan Kültürel Miras ve Yerel Yönetim Uygulamaları» başlıklı Ezgi Metin Basat tarafından kaleme alınan yazıda, Türkiye’de ki yerel yönetimlerin yıllık programlarında SOKÜM alanına dâhil olan ne gibi çalışmalar yaptıkları listelenmiştir. Yazıda belediyeler kanunda yer alan kimi tanımlar ile Sözleşme’de geçen tanımların ortak yönleri de ortaya çıkarılmıştır.

Türkiye’nin son yılda geçirdiği somut olmayan kültürel miras deneyimini anlatan kitap, gelecekte yapılacak olan birçok proje için kaynak niteliğine sahiptir. Türkiye’nin on yılda yaptığı tüm projeler ve faaliyetler bütün etkileriyle birlikte detaylı bir biçimde kitapta tartışılmamıştır, ancak kitap bu yazının ilk paragrafında da söz edilen halk biliminin yeni tartışma alanlarında çalışmak isteyen akademisyenler için de önemli yoğunlukta veriye sahiptir. Yazılardan hareketle Türkiye’nin gelecekteki kültürel mirası koruma vizyonunun ne olması gerektiği konusunda da ufuk açıcı fikirler elde etmek mümkündür.